

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Dédátya

SZIGETI ZRÍNYI MIKLÓS ÁBRÁZOLÁSÁNAK DANTEI APPARÁTUSA
A SZIGETI VESZEDELEMBEN

Van a Zrínyiásznak egy rejtelmes sora, amelyen még – tudomásom szerint – nem gondolkodtak el az olvasók. Ráadásul ez a tizenöt énekes eposz utolsó éneke utolsó számozott strófájának, a 108.-nak az utolsó sora; idézzük az egész strófát:

És minden angyal visz magával egy lelket,
Isten eleiben így viszik ezeket.
Egész angyali kar szép musikát kezdett,
És nékem meghagyák, szómnak tegyek véget.¹

Az angyalok – szerintem – csak úgy hallgattathatták el a költőt, ha ő maga is ott volt a szigeti hősök apoteózisánál! Tehát oly módon vett részt a jelenetben, mint Dante-szereplő, túlvilági utazásakor.

Ki engedhette ezt meg neki?! Az, aki Szent Lucia és Beatrice kérésére leküldte az életútja felén eltévedt költőért Vergiliust. Vagyis Szűz Mária. De hiszen éppen őtöle kérte a múzsa helyett Zrínyi a segítséget, fel is keltve ezzel a mindig figyelmes Arany János csodálatát, aki megdicsérte azért, hogy a csillagkoszorús égi hölgyet a Tassónál talált égi múzsából Máriává változtatta, és egyértelműen fenségesebb invocációt tudott így eposza élére illeszteni, mint a fenségből hamar a kellemesség esztétikai minőségébe lecsúszott Tasso.

Te, ki szűz anya vagy, és születed Uradat,
Az ki örökkén volt, s imádod fiadat
Ugy, mint Istenedet és nagy monárchádat;
Szentséges királyné, hívom irgalmadat!

Adj pennámnak erőt, úgy irhassak, mint volt,
Arrol, ki fiad szent nevéért bátran holt,
Mégvetvén világot, kibem sok java volt;
Kíért él szent lelke, ha teste meg is holt.²

Szent Bernát a Paradicsom utolsó énekének elején szintén ezen a sűrű szövésű, dogmatikus igazságokat hordozó nyelven szólítja meg Máriát, és kéri segítségét Dante, a költő számára, hogy az láthassa a legfőbb valót, vagyis az Istent, és hogy elméje és memóriája ne rendüljön meg, hogy visszatérése után meg is tudja örökíteni azt, amit látott:

¹ *Szigeti veszedelem* XV 108. A *Szigeti veszedelemből* a következő kiadás alapján idézzük: *Zrínyi Miklós összes művei* I, s. a. r. Klaniczay Tibor, Szépirodalmi, Budapest, 1958, 359.1.

² *Szigeti veszedelem* I 4–5., *Zrínyi Miklós összes művei*, i. m., 36.1.

Vergine Madre, figlia del tuo figlio,
umile e alta più che creatura,
termine fisso d'eterno consiglio,
tu se' colei che l'umana natura
nobilitasti sì, che 'l suo fattore
non disdegnò di farsi sua fattura.

Nel ventre tuo si raccese l'amore,
per lo cui caldo ne l'eterna pace
così è germinato questo fiore.

[...]

E io, che mai per mio veder non arsi
più ch'ì fo per lo suo, tutti miei prieghi
ti porgo, e priego che non sieno scarsi,
perché tu ogne nube li dislegghi
di sua mortalità co' prieghi tuoi,
sì che 'l sommo piacer li si dispiegghi.

Ancor ti priego, regina, che puoi
ciò che tu vuoi, che conservi sani,
dopo tanto veder, li affetti suoi.

Vinca tua guardia i movimenti umani:
vedi Beatrice con quanti beati
per li miei prieghi ti chiudon le mani!³

(Nagyon tanulságos Dante mariológija szempontjából, amely *mutatis mutandis* Zrínyire is áll, Erich Auerbach tanulmánya a Mária-eulógium nyelvi, irodalmi és kultikus előzményeiről.)⁴ Mária nyilván megadta a kért kegyet Zrínyinek, hiszen rögtön a segélykérés után a menny csarnokában, Istennél folytatódik az eposz. Tehát tulajdonképpen ez a látomás tart egészen a szigeti Zrínyi és vitézei mennybeviteléig, és az angyalok azt tiltják meg a költőnek, hogy leírja az ezután következő nagy mennyei ünnepséget.

Dante a *Paradicsom* XIV. énekében átkerül az ötödik égkörbe, a Mars égébe, és ott meglát egy hatalmas görög keresztet a mennybolton, amely két egymást keresztező, csillagszerűen izzó fényszalagból áll. (A szalagok olyan csillag formájú lelkekből állanak, akik keresztény hitükért haltak hősi halált. Egyébként a csillagászatban kereszttel szokták jelölni a Mars bolygót, Dante pedig a csillagó látomás közepébe még Krisztus elváltozott arcát is beépíti.) A xv. ének elején e jelből hirtelen kiválik egy csillag, legördül a kereszt lábához, és megszólítja a

³ *Paradicsom*, xxxiii 1–9, 28–39. A *Commedia* valamennyi idézete a következő kiadásból származik: Dante Alighieri: *La Divina Commedia* III, *Paradiso*, commento di A. M. Chiavacci Leonardi, Mondadori, Milano, 2009. Magyar fordításban: „Óh, szűz Anyánk, leánya ten Fiadnak, / teremtményeknél nagyobb és szerényebb, / ős célja az örök határozatnak: / természetünket a te tiszta lényed / megnevesíté, úgy, hogy a Teremtő / teremtménnyé lett benned, s szent erényed / méhedben felgyújtá a tisztelendő / szerelmet, melynek örök melegébül / a Béke e Virága volt kelendő.”; „S én, mert soha még vágyam így nem égett / magamért sem, küldöm imámat érte, / kérvén, ne vesd meg e szegény igéket, / a mely halandó voltából őt kísérte, / oszlasd a felhőt szent imáddal szerte, / hogy lássa a legfőbb Jót, mint remélte! / S még arra kérlek, nagy Királynő, mert te / mindent tehetsz: hogy ily látás után is / maradjon *épen* magas vágyu lelke. / Győzzön hatalmad emberi voltán is! / Lásd, Beatrice érte mennyi szenttel / könyörög – és velük az én imám is!” Dante: *Isteni színjáték*, fordította Babits Mihály, Európa, Budapest, 1971, 393–394.

⁴ E. Auerbach: *Studi su Dante*, Feltrinelli, Milano, 2002, 273–308. Cf. E. Malato: *Dante*, Salerno Editrice, Roma, 1999, 299–301.

költőt. Kiderül, hogy ez nem egyéb, mint Cacciaguída, a költő dédatyja! Aki egyébként a muzmánok ellen harcolva halt meg a Szentföldön, III. Konrád császár seregében, keresztes vitézként. Ennek az éneknek a végén mutatkozik be:

Poi seguitai lo 'mperador Currado;
ed el mi cinse de la sua milizia,
tanto per bene ovrar li venni in grado.
Dietro li andai incontro a la nequizia
di quella legge il cui popolo usurpa,
per colpa d'i pastor, vostra giustizia.
Quivi fu' io da quella gente turpa
disviluppato dal mondo fallace,
lo cui amor molt'anime deturpa;
e venni dal martiro a questa pace.⁵

Vagyis: mint Krisztusért meghalt vértanú, azonnal a mennybe szállt. Zrínyi, a költő külön alkalmazza dédatyja ábrázolására a csillagot, és külön a sátán hadának legyőzésére küldött mennyei seregek jelvényéül a feszületet, amely a sötét égben világlik, tehát nyilvánvalóan csillagokból áll.

Ihon jün Zrininek ragyagó csillaga,
Ihon mozdulhatatlan tramontanája.⁶

Gábrriel magával azért egy sereget
Elvive gyors szárnyon, s jelül egy keresztet.
Fénylik vala az ég, merre röpülését
Tartja az szép sereg, az ő sietését.⁷

Cacciaguída az egész Paradicsom közepét foglalja el, szerkezetileg a XV–XVI–XVII. éneket. Dédunokája elé idézi a régi Firenzét. Azt a hazát, amely szerény volt, erkölcsös és erős. Amely csüggött a városalapító mondákon, ahol mindenki tudta, hogy a haza földjében fog nyugodni, ahol szenzációszámba ment egy erkölcstelen nő vagy egy csaló politikus – mint ahogy Dante korában már a tiszta nő és a tisztességes politikus vált fehér hollóvá. Az újabb Dante-elemzők az egész beállításnak és az ősi Firenze egész mítoszának sokkal inkább epikus és heroikus jellegét dicsérik, mint a korábban is nagyra becsült lírikust és idillikust.⁸ Mindenesetre Dante költői öntudatának megszilárdulásában is igen fontos szerepet játszik Cacciaguída jóslata, hiszen a dédatyja előre jelzi neki száműzetését és örökös bujdosását, egyúttal azonban megígéri az újbóli találkozást, hiszen – üdvözlőként ő már Isten elméjében olvasva – tudja azt is, hogy majd még egyszer, végleg is megnyílik dédunokája előtt a menny

⁵ *Paradicsom*. XV 139–148. Magyar fordításban: „Szolgáltam Konrád császár seregében, / kinek, hogy karddal övemet csatolja, / kegyét számomra kinyeré az érdem. / Vele harcoltam, Keletig hatolva, / a korcs hit ellen, melynek népe máig / pápa bünéből jussotok' bitolja. / Itt oldozott föl engem a halál; itt / ölt ki e csúf nép a csalárd világból, / melynek szerelme vesztetekre válik: / s Békembe szálltam e vértanuságból.” Dante: *Isteni színjáték*, i. m., 326.

⁶ *Szigeti veszedelem* XIV 1, 1–2. Zrínyi Miklós összes művei, i. m., 314.1.

⁷ *Szigeti veszedelem* XV 34. Uo. 314.1.

⁸ Vö. W. Binni: *Lettura del canto XV del „Paradiso”*, in «Studi mediolatini e volgari», Palmaverde, Bologna, 1957 és újra kiadva: T. di Salvo: *Dante nella critica, Antologia di passi su Dante e il suo tempo*, La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1973, 535–539.1.

kapuja. Végül pedig Dante biztatást kap arra is, hogy semmit se hallgasson el abból, amit látott, és adja hírül, vagyis írja meg visszatérése után, még akkor is, ha ezzel sok hatalmas bűnös gyűlöletet is magára vonhatja. Zrínyi tehát műzsájának, Szűz Máriának közbenjárására túlvilági látomás részesévé vált. Ezt csak megerősíti, illetve pontosítja, ha visszatérünk a XIV. ének előbb idézni kezdett részéhez:

Bán cselekedetét az én kezem írja,
Mellyet Isten lölke elmémben befuja.

Nem távozik annak veszélyre hajója,
Melynek ez csillaghoz tart okos kormánya;
Hüvség, vitézség ennek calamitája,
Az mely ez csillagot veszteni nem hagyja.⁹

Tehát Zrínyi írnok, akinek a Szentlélek diktál. A legtipikusabb dantei alaphelyzet. Kelemen János például első, Dantéről szóló könyvének címével is erre utal.¹⁰ Mint Charles K. Singletontól tudjuk: az *Isteni színjáték* alapfikciója az, hogy nem fikció, hanem utánozza a Szentírást azzal, hogy allegorikusan alkalmazkodik hozzá, illetve azzal, hogy Isten másik nagy könyvét, a Természetet olvassa szimbolikusan, azaz teljes realizmussal.¹¹ Jelenleg elég annyit figyelembe vennünk, hogy Zrínyi is szerepelteti a mennyben a zsidó poétát, azaz Dávid királyt, akinek ihletettségeről Dante így ír, a Sast beszélgetvén:

Colui che luce in mezzo per pupilla,
fu il cantor de lo Spirito Santo,
che l'arca traslatò di villa in villa:
ora conosce il merto del suo canto,
in quanto effetto fu del suo consiglio,
per lo remunerar ch'è altrettanto.¹²

A Szentírásból elég a következő helyre utalni, arra nézvést, hogy a szent szöveg valóságos szerzője maga Isten: 2Pt 1,20.¹³ Ami pedig a Sarkcsillagot és az iránytűt illeti, azaz a Tramontanát és a calamitát, itt – mondhatni – Zrínyi, mikor dédatyja csillagát teszi meg sarkcsillagnak, amely felé vezet hajóját a hüvség és vitézség iránytűje, alkotó módon keresztényesíti vissza mitológiáiból Dantének egy helyét, amely így szól:

⁹ *Szigeti veszedelem* XIV 1, 3–2; 4. *Zrínyi Miklós összes művei*, i. m., 217.1.

¹⁰ Kelemen János: *A Szentlélek poétája*, Kávé, Budapest, 1999.

¹¹ C. S. Singleton: *La poesia della „Divina Commedia”*, il Mulino, Bologna, 1990, 36–67.

¹² *Paradicsom*, XX 37–42. Dante: *Isteni színjáték*, i. m., 343. Magyar fordításban: „Az, ki pupillám közepébe' csillog, / volt, aki a Frigyládát helybe helyből / vitte, a Szentlélek-sugallta dalnok. / Dalának itt igaz értéke eldő: / mert itt minden dal akként kapja díját, / amint a szív az, honnan zengve feltör.”

¹³ 2 Péter 1,20–21: „Először is azt értsétek meg, hogy az Írásnak egyetlenegy jövendölés sem származik önkényes értelmezésből. Hisz sohasem keletkezett jövendölés emberi akaratból, hanem mindig csak a Szentlélektől sugalmazva beszéltek – Isten megbízottaiként – a szent emberek.” – Latinul – ugyanis Zrínyi általában a Vulgatát használta – így hangzik: „hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines”. Ld. *Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam* (...), Typis Societatis S. Joannis Evang. Desclée et Socii, edit. Pont. Romae-Tornaci-Parisiis, 1956, II. Novum Testamentum, p. 260. II.a Epistola B. Petri, I,20–21.

L'acqua ch'io prendo già mai non si corse;
Minerva spira, e conducemi Appollo,
e nove Muse mi dimostran l'Orse.¹⁴

(Nagyon érdekes, hogy a legkorábbi kommentátorok egyike, a költő fia, Pietro di Alighieri, az atya szövegében szereplő kifejezéseket calamitának és tramontanának fordítja latinra; a további vizsgálatok során megállapítandó, hogy Zrínyi mit használt fel esetleg 1596-os velencei Dante-kiadásának Landinótól és Vellutellótól származó jegyzeteiből.)¹⁵

Összegezve tehát: Zrínyi a Szűzanyától kér segítséget ahhoz, hogy feltárhassa költeményében a valót, vagyis az igazat és a benne rejlő üzenetet dédatyjáról, a szigeti Zrínyiről, aki nek nemcsak mártírhálálában, hanem üdvözülésében is biztos.

Adj pennámnak erőt, úgy irhassak, mint volt,
Arrol, ki fiad szent nevéért bátran holt,
Megvetvén világot, kiben sok java volt;
Kíért él szent lelke, ha teste meg is holt.

Engedd meg, hogy neve, mely mast is köztünk él,
Búvüljön jó hire, valahól nap jár-kél,
Lássák pogány ebek; az ki Istentől fél,
Soha meg nem halhat, hanem örökkön él.¹⁶

A kért segítséget megkapja, maga a Szentlélek diktál neki, a földi eseményeken kívül tanúja lehet Isten mennyei haragjának, a fúria pokolbeli indításának, a háromszor lehajló feszület csodájának stb., és látomását az angyalok csak dédatyja mennybevitale után végeztetik be. A dédatya csillagformában – Dante szisztémája szerint az ötödik égkörből, a Mars egén – úgy jelenik meg neki, mint Cacciaguida a maga dédunokájának, Danténak. Zrínyi, a költő viszont, aki a feszületet központi szimbólumként használja, amely végigvonul az eposzon, nem a megboldogult össel, hanem magával a kereszten függő Krisztussal jósolat. Dante is atyjának hívja azt, mint Zrínyi a maga őst. A firenzei keresztes lovag ugyanúgy egy hősi és erkölcsös kor tanúja, mint ahogyan az idealizált Szigetvár szemben áll a jelen romlott Magyarországával. (Hogy Zrínyi és vitézei ideális, bizonyos szempontból utópisztikus kistársadalom modelljét képezik: ez Klaniczay Tibor éles elméjű felismerése.)¹⁷ Véleményem szerint

¹⁴ *Paradicsom*, II. 7–9. Dante: *Isteni színjáték*, i. m., 273. „Senkise szállt még más e vízre, mint én; / Minerva küld szelet, múzsák mutatnak / Göncölt, s Phoebus hajt, a rudat feszítvén.” Vö. ehhez a fontos helyhez Anna Maria Chiavacci Leonardi bevezetőjét a *Paradicsom* II. énekéhez: Dante Alighieri, *La Divina Commedia*, 44–49.1.

¹⁵ A Zágrábban őrzött Zrínyi-könyvtár Dante-példányáról ld. *A Bibliotheca Zriniana története és állománya – History and stock of the Bibliotheca Zriniana*, írták és összeállították Hausner G., Klaniczay T., Kovács S. I. Monok I., Orlovsky G., szerk. Klaniczay T., (Zrínyi-Könyvtár IV.), Argumentum – Zrínyi, Budapest, 1991, 388.1.; Dante esetleges ismeretéről Zrínyinél vö. Melczer T.: *Barokk képalpaltás a „Szigeti veszedelem” második énekében*, in *A régi magyar vers*, szerk. Komlovsky T., Akadémiai, Budapest, 1979, 311–312. Landino például a műhöz ihletet adó dantei Minervát a Szentlélekkel azonosítja, allegorikusan! Ld. *Dante con l'espositioni di Cristoforo Landino et d'Alessandro Vellutello*, In Venetia, 1596, f. 287r.

¹⁶ *Szigeti veszedelem* I 5–6. Zrínyi Miklós összes művei, i. m., 36.1.

¹⁷ Klaniczay T.: *Zrínyi Miklós*, második, átdolgozott kiadás, Akadémiai – MTA Irodalomtörténeti Intézet, Budapest, 1964, különösen 200–214.1.

Zrínyi, a költő saját Krisztus-követő, bizonyos értelemben messianisztikus magatartására ugyanúgy rávetül ez a jóslat, illetve a dédattyja üdvözülése, mint ahogyan Dante egyik legnagyobb szakértője, Giorgio Petrocchi pontosan a Cacciaguida-jelenet kapcsán vonja le a következő tanulságot: „Többé nem az Agár és nem is az Égi Küldött, hanem ő maga Dante lesz az, aki – Színjátékának üzenete segítségével – hirdetni fogja a világnak a megváltás és a megújulás ígéit.”¹⁸

A XV. ének utolsó számozott versszaka után dőlt betűkkel álló, számozatlan, redundáns, mert ötsoros strófa egyrészt visszautal a rézmetszetű címlapra, amelynek ZRINI MIKLÓS feliratrészlete a vitorlán jelenti a mártírt és jelenti a mártír vérével aláírt ajánlólevél révén az Isten kegyelmébe ajánlott dédunokát, a költőt is. Aki az eposz lezárása után ideiglenesen újra a szerelem rabja lesz, és csak felesége halála után, az alvilágban siránkozva találkozik újra az epigrammák szellem formájában megjelenő hőseivel: a honfoglaló ősatyával és méltatlan öccsével, majd a pogány Attilát Szent István helyett ebben a szerkezetben helyettesítő dédattyával és azon szigeti vitézekkel, akik hűségükkel és hősiességükkel kiérdemelték a menyeyei és a költői halhatatlanságot. (Az először megszólaló szigeti Zrínyi Miklós hősi halála és az Isten által neki juttatott szerep függvényében egyrésztől Radivoj és Juranics, másrésztől Farkasics a hadi és a békés halál értékét képviselik, nem csupán a mártírium, hanem a költői hírnév szempontjából is; Deli Vidnek még külön mennyei garanciája is van, amint ezt jelzi az ő halálának a XIV. ének végén található leírása után beiktatott, dőlt betűs strófa is. Szó sincs tehát Zrínyi költői szándékát tekintve csonka, csak félig-meddig elkészült király- és hősepigramma-sorozatáról.) Ezek után fordulhat a költő újra a teljes megkomponált kötetben immár harmadszor feltűnő feszülethez, ismerheti fel benne a saját maga és minden ember üdvösségét hordozó kegyelem egyetlen forrását, és csak ez után a könyörgés után állapíthatja meg ujjongva, hogy költőként halhatatlant alkotott, emberként üdvözülhet, magyarként haláláig követi dédattyja példáját.

Emlékezzünk barátunkra, Melczer Tiborra is, aki váratlanul, egy Zrínyivel is foglalkozó konferencia közben halt meg; Gyulai Pál egy futó megjegyzése és Bán Imre egy óvatosan előterjesztett feltevése után ő volt az, aki 1979-ben elsőként próbálta erőteljesen megtalálni Dante nyomait Zrínyiben. Mindenesetre úgy hiszem, hogy most már bizvást felülbírálnak Kaposi József ítéletét, aki csak sajnálkozni tudott azon, hogy Zrínyire egyáltalán nem hatott Dante.¹⁹

A mai napig új és új elvégzendő feladatokra figyelmezteti minden olvasóját a Zrínyi Miklós költői jelentőségét a legmélyebbre hatolva felismerő, legzseniálisabb költő, egyúttal tudós, a magyarországi összehasonlító irodalomtudomány tulajdonképpen megalapítója, Arany János. Zrínyi és Tasso című akadémiai székfoglalójában például így foglalja össze az eposz cselekményét, illetve így állítja előnkbe Dante a Zrínyi-mű műfaji rokonításában: „Zrínyi a választásban szűkebb mezőre vala szorítva (ti. mint Tasso, a Gerusaleménél, Sz. L.) Nem általában eposzi anyagra volt szüksége: hazai tárgy kellett neki; az is egy bizonyos célra. Az esemény, a mely lelkét megragadta: egy végvár hősi védelme – s ugyan melyik kortár-

¹⁸ G. Petrocchi: *Il „Paradiso” di Dante*, Rizzoli, Milano, 1994, 106.1: „Non più il Veltro o un Messo celeste, ma egli stesso, Dante, sarà colui che recherà al mondo, attraverso il messaggio della *Commedia*, le parole di redenzione e di rinnovamento”.

¹⁹ Ld. Melczer: *Barokk képalakítás*, i. m., Klaniczay Tibor Dantéra vonatkozó megjegyzései közül vö. Klaniczay: *Zrínyi Miklós*, i. m., 285.1., továbbá: 301.

sa fogta volna föl másképp? – nem bírt eposzi nagysággal. Ő egy lángelme biztos szem-élivel belátta, hogy keskeny alap ez rá az epopeia gúláját emelni; szélesebbet keresett azért; úgy tüntetvén fel Szulimán hadjáratát, mint az egész bűnben leledző magyar nemzetnek méltó ostorozását isten által, ki azonban, nem akarva, hogy a bűnös elveszen, hanem hogy megtérjen és éljen, gondoskodott egyszersmind arról is, hogy a pusztító elemek idejében gát vettesék; e célra Zrínyit szemelvén ki eszközül; ennek juttatván a hazamentés világi s a vértanú mennyei dicsőségét. – Valóban e felfogás Zrínyit az elsőrendű költő-művészek közé sorozza, s úgy mutatja fel, mint ki teljesen uralkodik az anyagon, melyből alkotni készül; nem is félek őt e részben Tasso mellé állítani, kimondván, hogy míg ez utóbbi tárgyán alul marad, Zrínyi a magáét eposzi nagyságra emelte.

Mondám, hogy a »Zrínyiász« dalnoka előtt bizonyos cél lebegett műve alkotásában. Ez megint érdekes párhuzamra vezet: mi viszonyban áll mindkét költő a korrallal, melyben s melynek eposzát zengi. Távol legyen, hogy az égi költészettől gyakorlati irányok szolgálatát követeljem; de nem én vagyok első, észrevenni, hogy ép azon nagyszabású elméket látjuk a legsolidárabban kapocsban, legbensőbb viszonyban korokkal, nemzetekkel, melyek sötét századok homályán keresztül a szellem világító tornyait emelték. Említsem-e Homért? Dantét? vagy hivatkozzam az Aeneisre (...)?”²⁰

Talán ha egy kicsit tágabb összefüggésbe helyezjük a Syrena-kötet címképét, akkor felfedezhetjük a rokonságot Zrínyi hajója és Dantéé között:

O voi che siete in piccioletta barca,
desiderosi d'ascoltar, seguiti
dietro al mio legno che cantando varca,
tornate a riveder li vostri liti.²¹

Egy nagy olasz Dante-kutató, Raffaello Morghen meghökkent a zengve szálló hajó merész képén, mondván, hogy Dante itt mintha a XVII. századba tévedne.²² Bízvást hihetjük, hogy a XVII. századi Zrínyi viszont nem tévedésből, hanem a legtudatosabban nyúlt Dantéhoz...²³

²⁰ Arany J.: *Prózai művek 1. Eredeti széprózai művek, széprózai fordítások, Kisebb cikkek, Tanulmányok, Iskolai jegyzetek, (Arany János összes művei, szerk. Keresztúry D., X. kötet, Prózai művek 1, Akadémiai, Budapest, 1962, 426–427.*

²¹ *Paradicsom*, II 1–4. Dante: *Isteni színjáték*, i. m., 273. Magyar fordításban: „Óh, ti, kik apró csónakokban ültök, / s figyelni vágyva édes énekekre / hajóm után, mely zengve száll, röptök, / jobb lesz, ha visszatértek révetekbe!” Vö.: Bene S.: *A harmadik szírién, Zrínyi Miklós költészete és a modernség hagyományai*, Gondolat, Budapest, 2021, (sajtó alatt).

²² Ld. R. Morghen: *Dante profeta, Tra storia e l'eterno*, Jaca Book, Milano, 1983, 172.

²³ Zrínyiről ld. még a következő komparatiztikai tanulmányok: A. Di Francesco: *Conzezione etica e modelli epici italiani nell' „Assedio di Sziget” di Miklós Zrínyi*, in *Venezia e Ungheria nel contesto del Barocco europeo*, a c. di V. Branca, Leo S. Olschki Editore, Firenze, LCMLXXIX, 351–369; Király E.: *Impegno etico e fede religiosa in Tasso e Zrínyi*, i. m., 371–390; Szörényi L.: *L'Obsidio Szigetiana a la tradizione epica europea*, in Id. *Arcades ambo, Relazioni letterarie italo-ungheresi a cultura neolatina*, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli (Catanzaro), 1999, 145–167; Szörényi L.: *Der Fall von Sziget im historischen Kontext des europäischen Heldenepos*, in *Militia et Litterae: Die beiden Nikolaus Zrínyi und Europa*, Herausgegeben, von W. Kühlmann und G. Tüskés unter Mitarbeit von S. Bene, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2009; Bene S.: *Miklós Zrínyi in Post-World War II Scholarly Literature in Hungary, The Past and Present of Interdisciplinary Research*, in *Militia et Litterae...*, i. m., 410–430.